

VII skyrius

MAŠINŲ PRAKEIKIMAS

Viena iš pačių gajausių iliuzijų yra ta, kad mašinos apskritai sukelia nedarbą. Ši iliuzija, tūkstančius kartų sugriauta, tūkstančius kartų vėl atgimdavo iš pelenų – tokia ji stipri ir gaji. Kai tik ilgesnį laiką užtrunka masinis nedarbas, vėl iš naujo apkaltinamos mašinos. Šiuo klaidingu įsitikinimu vis dar grindžiama daugelio profsajungų veikla. Žmonės taikstosi su tokia jų veikla, nes jie arba širdies gelmėse tiki jų teisumu, arba būna per daug susipainioję, kad suprastų savo klaidą.

Tikėjimas, kad mašinos sukelia nedarbą, logiškai nuosekliai jo laikantis, verčia pripažinti absurdiškas išvadas. Vadinasi, nedarbą sukelia ne tik kiekvienas šiandien atliktas technologinis patobulinimas, bet jau pirmą žmogaus pirmos pastangos išsivaduoti nuo nereikalingo triūso ir be reikalo nelieti prakaito.

Toli neidami į praeitį, atsiverskime Adamo Smitho „Tautų gerovę“,

išleistą 1776 metais. Pirmas šios garbios knygos skyrius yra pavadintas „Apie darbo pasidalijimą“, ir jau antrame šio skyriaus puslapyje autorius mums sako, kad darbininkas, nepažinęs segtukų gamybai naudojamų mechanizmų, gali pagaminti vos vieną segtuką per dieną ir tikrai negali pagaminti dvidešimties; tačiau naudodamas mechanizmus, jis gali per dieną jų pagaminti 4800. Štai kokia nelaimė: jau Adamo Smitho laikais mašinos atimdavo darbą iš 240–4800 smeigtukų gamintojų vienam išlikusiam darbe! Jei mašinos iš tiesų vien didintų nedarbą, smeigtukų pramonėje nedarbas siektų 99,98%. Ar galėjo būti dar baisiau?

Galėjo būti ir baisiau, nes pramonės revoliucija buvo dar tik vos prasidėjusi. Pažvelkime į kai kuriuos tos revoliucijos padarinius. Pavyzdžiui, kas vyko kojinių pramonėje? Naujos kojinių mezgimo staklės, vos jas pradėjus naudoti, juodadarbių buvo daužomos (per vieną maištą jų buvo sudaužyta virš 1000), išradėjų namai buvo deginami, jiems buvo grasinama mirtimi ir jie bėgo gelbėdami savo gyvybę. Tvarka buvo atstatyta tik iškvietus kareivius ir pakorus arba ištrėmus maištininkų vadus.

Svarbu suvokti, kad kiek maištininkai galvojo tik apie savo artimiausią ateitį, tiek jų priešinimasis mašinoms galėjo būti suprastas, nes, kaip teigia (tiesa, nelabai argumentuotai) Williamas Felkinas knygoje „Mašininė gamyba kojinių manufaktūrose“ (1867), didesnė dalis iš 50 000 Anglijos kojinių mezgėjų keturiasdešimt metų po mašinų atsiradimo taip ir pasiliko skurde. Tačiau kiek maištininkai tikėjo, o dauguma jų tikrai tikėjo, kad mašinos atima iš žmonių darbą, tiek jie klydo, nes XIX amžiaus pabaigoje kojinių pramonėje dirbo mažiausiai šimtą kartų daugiau žmonių nei amžiaus pradžioje.

Arkwrightas išrado medvilnės verpimo mašiną 1760 metais. Nustatyta, kad tuo metu Anglijoje buvo 5200 verpėjų, naudojančių ratelius, ir 2700 audėjų, iš viso – 7900 žmonių, dirbusių medvilnės audinių pramonėje. Arkwrighto išradimui buvo priešinamasi dėl to, kad jis kėlė grėsmę darbininkų pragyvenimui, ir tas pasipriešinimas turėjo būti įveiktas jėga. Tačiau 1787-aisiais – praėjus dvidešimt septyneriems metams nuo išradimo – parlamentinis tyrimas parodė, kad skaičius žmonių, tuo metu verpusių ir audusių medvilnę, padidėjo nuo 7900 iki 320 000, t. y. 4400%!

Jei skaitytojas žvilgtelėtų į Davido A. Wellso knygą „Nauji ekonomikos pokyčiai“, paskelbtą 1889 metais, jis rastų joje vietų, kurios, jei nepaisytume datų ir absoliučių skaičių, galėtų būti parašytos šiandienos technofobų. Keletą pacituosiu:

„Per dešimtį metų – nuo 1870 iki 1880 imtinai – britų prekybos laivynas vien užsienio sandėriais išplėtė savo verslą iki 22 000 000 tonų... Tačiau žmonių, dirbusių plėtojant šį verslą, skaičius 1880-aisiais, palyginti su 1870-aisiais, sumažėjo maždaug trimis tūkstančiais. Dėl ko taip atsitiko? Dėl garinių keltuvų ir grūdų elevatorių panaudojimo prieplaukose ir dokuose, dėl garo varomosios jėgos įdiegimo ir t. t.

1873 metais besemerio plienas Anglijoje, kur jo kaina nebuvo padidinta protekcinėmis muitais, kainavo 80 dolerių už toną; 1886 metais jis buvo pelningai parduodamas mažiau nei 20 dolerių už toną. Per

tą patį laiką besemerio konverterio metinės gamybos galingumas išaugo keturis kartus, o darbininkų skaičius ne padidėjo, bet sumažėjo.

1887 metais pasaulyje jau veikusių garo mašinų energetinis galingumas Berlyno statistikos biuro buvo įvertintas 200 000 000 arklio jėgų, atitinkančių maždaug 1 000 000 000 žmonių jėgą, arba mažiausiai triskart daugiau už darbingų žemės gyventojų skaičių...“

Galima būtų pagalvoti, kad paskutinis skaičius turėjo priversti poną Wellsą stabtelėti ir pamėginti išsiaiškinti, kodėl apskritai 1889 metais pasaulyje žmonėms dar liko kokių nors darbų; tačiau jis pasitenkino santūriai melancholiška išvada, kad „tokiomis aplinkybėmis pramonės perprodukcija ... gali tapti chroniška“.

1932-aisiais, depresijos metu, vėl pasipylė kaltinimai mašinoms dėl nedarbo. „Technokratais“ pasivadinusios grupės doktrinos per keletą mėnesių išplito šalyje kaip miško gaisras. Nevarginsiu skaitytojo fantastiniais skaičiais, kuriuos skelbė ši grupė, ar jų taisymais. Pakaks pasakyti, kad technokratai pirmą kartą skaistumo pavidalu kartojo seną klaidą apie mašinų sukeltą nedarbą; skirtumas nebent tas, kad dėl savo tamsumo šią klaidą jie pateikė kaip naują revoliucinį atradimą ir tuo dar kartą pailiustravo Santayanos aforizmą, jog neprisimenantys praeities žmonės yra pasmerkti ją kartoti.

Technokratai galiausiai buvo nušvilpti, bet jų doktrinos juos pranoko ir tebegyvuoja. Jos reiškiasi profsajungų nuolat keliamais užimtumo didinimo ir jo garantavimo reikalavimais, su kuriais taikstomasi ir net jiems pritariama dėl painiavos, viešpataujančios šiuo klausimu žmonių galvose.

Duodamas parodymus Jungtinių Valstijų Teisės departamento vardu laikinajame Nacionaliniame ekonominiam komitete (TNEC) 1941 metų kovo mėnesį, Corwinas Edwardsas pateikė daugybę tokių reikalavimų pavyzdžių. Niujorko elektrikų profsajungai buvo iškelta byla už atsisakymą įrengti elektros mechanizmus, pagamintus už Niujorko valstijos ribų, nebent tie mechanizmai būtų išardomi ir vėl surenkami jų darbo vietoje. Hiūstone, Tekso valstijoje, vandentiekio meistrai ir vandentiekio profsajunga išsireikalavo, kad standartinį vamzdyną, iš anksto pagamintą greitam surinkimui, vandentiekio profesinis susivienijimas galės įrenginėti tik tuo atveju, jei sriegiai vamzdžių galuose bus nupjaunami ir gręžiami iš naujo jų darbo vietoje. Dažytojų sąjungos vietinės organizacijos įvedė apribojimus dažų purkštuvų naudojimui; tais apribojimais dažniausiai buvo siekiama sulėtinti darbo procesą dažant teptuku. Vietinė sunkvežimių vairuotojų profsajungos organizacija reikalavo, kad kiekvienas sunkvežimis, įvažiuojantis į Niujorko miesto teritoriją, be savo vairuotojo, samdytų papildomą vietinį vairuotoją. Įvairiuose miestuose elektrikų profsajunga reikalavo, kad statybose naudojant laikiną apšvietimo ar energijos šaltinį pastoviam darbui būtų priimamas elektros remontininkas, kuriam nebūtų leidžiama dirbti kokių nors elektros įrengimo darbų. Anot Edwardso, ši taisyklė „dažnai reikalauja samdyti žmogų, kuris leidžia laiką skaitydamas ar dėliodamas pasjansą ir tik įjungia ir išjungia šviesą darbo dienos

pradžioje ir pabaigoje“.

Galima būtų be galo vardinti tokius „užimtumo didinimo“ pavyzdžius daugelyje kitų sričių. Geležinkelio pramonėje profsajungos reikalauja įdarbinti gaisrininkus tokioms lokomotyvų rūšims, kurioms jie apskritai nereikalingi. Teatro profsajungos reikalauja įdarbinti scenos darbininkus net toms pjesėms, kur nenaudojamos dekoracijos. Muzikų profsajungos dažnai reikalauja įdarbinti išstisus orkestrus, kai pakakdavo vien garso įrašo.

1961 metais dar nebuvo jokių ženklų, kad šis klaidingas įsitikinimas būtų išblėęs. Ne tik profsajungų vadai, bet ir valdžios atstovai rimtu veidu kalba apie „automatizaciją“ kaip pagrindinę nedarbo priežastį. Automatizavimas aptariamas taip, lyg jis būtų kažkas visiškai nauja ir pasaulyje neregėta. Tuo tarpu iš tikrųjų jis tėra naujas pavadinimas, apibūdinantis nepaliaujamą technologijos ir darbą taupančių įrenginių pažangą.

2

Tačiau darbą taupančioms mašinoms net šiandien priešinasi ne tik ekonominiai beraščiai. Štai 1970 metais pasirodė garsaus autoriaus knyga; tas autorius vėliau gavo Nobelio premiją iš ekonomikos. Knygoje jis pasisako prieš darbą taupančių mašinų diegimą besivystančiose šalyse, nes mašinos „mažina darbo paklausą!“ Iš čia plauktų loginė išvada, kad norint maksimaliai padidinti darbo vietų skaičių reikia padaryti visų darbą kuo mažiau našų. Vadinasi, anglų luditų maištininkai, XIX amžiaus pradžioje naikinę kojinių mezgimo stakles, garo jėga varomas audimo stakles ir kirpimo mašinas, vis dėlto buvo teisūs.

Galima būtų pateikti daugybę skaičių, liudijančių praeities technofobų paklydimus. Bet tai nieko neduos, jei aiškiai nesuprasime, *kodėl* jie klydo. Statistika ir istorija ekonomikoje yra beverčiai dalykai, jeigu jie neparemti pamatine *logine* faktų samprata – šiuo atveju tai reiškia, kad turime suprasti, kodėl mašinų ir kitų darbą taupančių priemonių diegimo padariniai praeityje *turėjo* išryškėti. Priešingu atveju technofobai ims aiškinti (iš tikrųjų jie taip ir daro, kai jiems nurodomas jų pirmtakų pranašysčių absurdiškumas): „Tai galbūt buvo teisinga praeityje, bet nūdienos sąlygos iš esmės skiriasi; ir dabar mes paprasčiausiai negalime sau leisti prabangos turėti daugiau darbą taupančių mašinų“. Ponia Eleanor Roosevelt redakcinėje laikraščio skiltyje 1945 metų rugsėjo 19 d. taip ir rašo: „Nūdienos sąlygomis darbo taupymo priemonės yra pateisinamos tik tada, kai jos neatima iš darbininko jo darbo“.

Jei būtų teisinga teigti, kad darbą taupančių mechanizmų naudojimas yra didėjančio nedarbo ir skurdo priežastis, tai loginė išvada, kurią iš to reikėtų padaryti, būtų revoliucinė ne tik technikos sričiai, bet visai mūsų civilizacijos sampratai. Ne tik turėtume laikyti visą tolesnę technikos pažangą didžiule nelaimė, bet ir į ligšiolinę jos pažangą turėtume žvelgti su pasibaisėjimu. Kiekvienas mūsų kasdieninėje savo veikloje stengiasi gauti rezultatą mažesnėmis pastangomis; kiekvienas mėgina taupyti savo

* Gunnar Myrdal. *The Challenge of World Poverty*. – New York: Pantheon Books, 1970. – P. 400–401 ir kitur.

darbą, taupyti priemones, kurių reikia tikslams pasiekti. Kiekvienas darbdavys, smulkus ar stambus, nuolat stengiasi gauti norimą rezultatą ekonomiškiau ir efektyviau, t. y. taupydamas darbą. Kiekvienas sumanus darbininkas mėgina jam skirtą darbą atlikti kuo mažesnėmis pastangomis. Ambicingiausieji iš mūsų nenuilsdami siekia padidinti rezultatus, kuriuos galime gauti per tam tikrą valandų skaičių. Jei technofobai būtų logiški ir nuoseklūs, tai jie visą šią pažangą ir išradingumą turėtų atmesti ne tik kaip nenaudingus, bet kaip žalingus dalykus. Kam krovinį iš Čikagos į Niujorką vežti geležinkeliu, jei galime milžinišku mastu padidinti užimtumą gabendami jį, pavyzdžiui, ant savo nugarų?

Tokių absurdiškų teorijų niekada nesilaikoma logiškai nuosekliai, bet didžiulė jų žala yra ta, kad jų apskritai laikomasi. Todėl pamėginkime aiškiau suprasti, kas atsitinka, kai panaudojami techniniai patobulinimai ir darbą taupantys mechanizmai. Kiekvienu konkrečiu atveju detalės skirsis atsižvelgiant į konkrečias sąlygas, vyraujančias konkrečioje pramonės šakoje konkrečiu laikotarpiu. Bet įsivaizduokime pavyzdį, kuris aprėpia pagrindines galimybes.

Tarkime, kad drabužių siuvimo įmonininkas sužino apie mašiną, kurią naudojant vyriškų ir moteriškų apsiaustų gamybai reikia perpus mažiau darbo, kuris buvo reikalingas anksčiau. Jis įrengia tas mašinas ir atleidžia pusę savo darbininkų.

Iš pirmo žvilgsnio tai atrodo kaip akivaizdus darbo vietų praradimas. Bet mašinos pagaminti taip pat reikėjo darbo; taigi čia kaip viena iš atsvarų atsiranda darbai, kurių kitokiu atveju nebūtų buvę. Tačiau įmonininkas įdiegs tą mašiną tik tuo atveju, jeigu ji gamins geresnius apsiaustus perpus mažesnėmis darbo sąnaudomis arba gamins tokius pat apsiaustus mažesne kaina. Pastaruoju atveju negalime tarti, kad darbo kiekis, reikalingas mašinos pagaminti, yra toks pat, koks ilgainiui bus mašinos sutaupytas darbo kiekis; priešingu atveju nebūtų jokios ekonomijos ir įmonininkas mašinos nediegtų.

Tad vis dar turime gryną užimtumo praradimą, kurį reikia paaiškinti. Bet turime bent atsižvelgti į realią galimybę, kad net *pūmas* darbą taupančių mašinų diegimo padarinys gali, viską susumavus, padidinti užimtumą; juk įmonininkas tikisi sutaupyti pinigų mašinos įdiegimu tik *ilgainiui*; gali prireikti kelerių metų, kad mašina „atsipirktų“.

Mašinos padarius reikiamą ekonomiją, pakankamą jos kaštams padengti, įmonininkas turės didesnę pelną nei anksčiau. (Tarkime, kad apsiaustus jis parduoda ta pačia kaina kaip varžovai, nemėgindamas jos mažinti.) Šioje vietoje gali pasirodyti, kad darbininkai patiria gryną užimtumo praradimą ir kad laimi tik įmonininkas, kapitalistas. Tačiau būtent iš šio papildomo pelno vėliau ir atsiranda nauda visuomenei. Įmonininkas turi šį papildomą pelną panaudoti bent vienu iš trijų būdų, ir galbūt jo dalį jis panaudos visais trimis būdais: (1) papildomą pelną jis panaudos savo veiklai plėsti pirkdamas daugiau mašinų didesniam apsiaustų kiekiui gaminti; arba (2) jis jį investuos į kokią nors kitą pramonę, arba (3) jį išleis savo paties vartojimui padidinti. Kiekvienu atveju jis padidins užimtumą.

Kitaip sakant, dėl savo ekonomijos įmonininkas turi pelną, kurio

anksčiau neturėjo. Kiekvieną sutaupyta dolerį iš sumos, anksčiau skirtos tiesioginiams apsiaustų siuvėjų atlyginimams, jis dabar skiria netiesioginiais atlyginimais naujos mašinos gamintojams, kitų kapitalą naudojančių šakų darbininkams, savo naujo namo statytojams, įsigyto automobilio gamintojams ar žmonos brangenybėms ir kailiams. Bet kuriuo atveju jis netiesiogiai suteikia tiek pat darbų, kiek jų nustoja teikti tiesiogiai.

Bet reikalas tuo nesibaigia ir negali baigtis. Jei šis veiklus įmonininkas pasieks didelę ekonomiją, palyginti su savo varžovais, jis arba pradės plėsti savo veiklą jų sąskaita, arba jie taip pat pradės diegti mašinas. Vėl daugiau darbo vietų atsiras mašinų gamintojams. Tačiau tada gamyba ir konkurencija pradės mažinti apsiaustų kainą. Naudojantys naujas mašinas nebegaus tokio didelio pelno. Įmonininkų, naudojančių naują mašiną, pelno dydis ims mažėti, o naujos mašinos dar neįdiegusių įmonininkų pelnas visai išnyks. Kitaip sakant, sutaupyta nauda atiteks apsiaustų pirkėjams – *vartotojams*.

Tačiau apsiaustams pingant, daugiau žmonių juos pirks. Tai reiškia, kad nors dabar reikia mažiau žmonių tam pačiam apsiaustų skaičiui pagaminti, apsiaustų pagaminama daugiau nei anksčiau. Jei apsiaustų paklausa yra, kaip sako ekonomistai, „lanksti“ – t. y. jeigu dėl jų kainos sumažėjimo jiems išleidžiama bendra pinigų suma padidėja – tada net daugiau žmonių gali būti įdarbinti apsiaustų gamybos pramonėje, nei buvo galima iki įdiegiant darbą taupančias mašinas. Istorija rodo, kad būtent taip yra įvykę kojinių bei kitoje tekstilės gamyboje.

Tačiau užimtumo didėjimas nepriklauso nuo konkretaus produkto paklausos lankstumo. Tarkime, kad apsiaustų kaina sumažėjo beveik perpusę – pavyzdžiui, nuo ankstesnės 150 dolerių kainos iki dabartinės 100 dolerių, bet nebuvo parduota nė vieno papildomo apsiausto. Rezultatas būtų tas, kad nors vartotojai būtų aprūpinti naujais apsiaustais taip pat kaip anksčiau, kiekvienas pirkėjas dabar turėtų atliekamus 50 dolerių, kurių jis negalėjo turėti atliekamų anksčiau. Todėl jis išleis tuos 50 dolerių kokioms nors kitoms prekėms ir tokiu būdu padidins užimtumą *kitose* pramonės šakose.

Žodžiu, galutinis rezultatas toks, kad mašinos, technologiniai patobulinimai, automatizacija, ekonomija ir efektyvumas jokia būdu neatima iš žmonių darbo ir uždarbio.

3

Žinoma, ne visi išradimai ir atradimai yra „darbą taupančios“ mašinos. Kai kurie jų, pavyzdžiui, tikslicji instrumentai, nailonas, skaidrioji sintetika, klijuoti medžio ruošiniai ir plastmasė, paprasčiausiai pagerina gaminių kokybę. Kiti, tokie kaip telefonas ar lėktuvas, atlieka operacijas, kurių tiesioginiu žmogaus darbu apskritai negalima atlikti. Dar kiti sukuria tokius objektus ir tokias paslaugas, pavyzdžiui, rentgeno, radijo, televizijos, oro kondicionavimo aparatus ar kompiuterius, kurių kitaip iš viso nebūtų. Tačiau mūsų nagrinėtam pavyzdžiui pasirinkome kaip tik tą mašinų rūšį, kuri buvo specifinis šiuolaikinės technofobijos objektas.

Žinoma, galima persistengti įrodinėjant, jog galutinis rezultatas yra

toks, kad mašinos neištumia žmonių iš darbo. Pavyzdžiui, kartais įrodinėjama, jog mašinos sukuria daugiau darbų nei jų būtų be mašinų. Tam tikromis aplinkybėmis tai gali būti tiesa. Jos tikrai gali milžinišku mastu padidinti užimtumą kai kuriose verslo srityse. Pavyzdžiui, tai liudija XVIII amžiaus tekstilės pramonės skaičiai. Dabartiniai pavyzdžiai yra ne mažiau įspūdingi. 1910 metais 140 000 žmonių JAV buvo įsidarbinę naujai susikūrusioje automobilių pramonėje. 1920 metais, gaminį patobulinus ir jo kainą sumažinus, šioje pramonėje dirbo 250 000 žmonių. 1930 metais, gaminiui tobulėjant toliau ir jo kainai mažėjant, automobilių pramonėje jau dirbo 380 000 žmonių. 1973 metais tas skaičius padidėjo iki 941 000. 1973 metais 514 000 žmonių dirbo lėktuvų gamybos pramonėje ir dar 393 000 – elektroninių komponentų pramonėje. Tą patį galima pasakyti apie kiekvieną naują verslą, kuris atsiranda tam tikrą išradimą tobulinant ir kaštus mažinant.

Taip pat galima teigti ir absoliučia prasme, kad mašinos nepaprastai padidino darbo vietų skaičių. Pasaulio gyventojų skaičius šiandien yra keturis kartus didesnis nei XVIII amžiaus viduryje, prieš prasidedant pramonės revoliucijai. Galima sakyti, kad tokį gyventojų skaičiaus padidėjimą lėmė mašinos, nes be jų pasaulis nebūtų galėjęs tiek gyventojų išlaikyti. Tad galima sakyti, kad trys ketvirtadaliai iš visų mūsų esame skolingi mašinoms ne tik dėl savo darbo vietų, bet ir dėl savo gyvybės.

Tačiau būtų nesusipratimas galvoti, kad mašinų funkcija ar rezultatas yra visų pirma *darbų* gausinimas. Tikrasis mašinos rezultatas yra *produkcijos* didėjimas, pragyvenimo lygio kėlimas, ekonominės gerovės didėjimas. Nedidelė gudrybė duoti kiekvienam darbo net (ar net ypač) primityviausioje ekonomikoje. Pilnutinis užimtumas – užimtumas be prošvaisčių, ilgas, varginantis, sekinantis užimtumas – yra būdingas kaip tik pramoniniu atžvilgiu labiausiai atsilikusioms tautoms. Kur jau egzistuoja pilnutinis užimtumas, ten naujos mašinos, išradimai ir atradimai negali – gyventojams nepagausėjus – užimtumo *padidinti*. Veikiausiai jos užimtumą *sumažins* (bet šįkart kalbu apie *savanorišką* nedarbą, ne apie *priverstinį* nedarbą), nes žmonės galės sau leisti dirbti mažiau valandų, o vaikams ir nusenusiems žmonėms nebus reikalo dirbti.

Kartoju, mašinos didina produktyvumą ir kelia pragyvenimo lygį. Tai pasiekama vienu iš dviejų būdų: jos arba atpigina prekes vartotojams (kaip mūsų pavyzdyje su apsiaustais), arba padidina atlyginimus, pakeldamos dirbančiųjų produktyvumą. Kitaip sakant, jos arba didina piniginių atlyginimą, arba mažindamos kainas didina prekes ir paslaugas, kurias galima nusipirkti už tą patį piniginių atlyginimą. Kartais vyksta ir viena, ir kita. Kas vyksta konkrečiu atveju, daugiausia priklauso nuo šalyje vykdomos monetarinės politikos. Tačiau bet kuriuo atveju mašinos, išradimai ir atradimai didina *realius* atlyginimus.

Prieš baigiant šią temą, reikia padaryti vieną pastabą. Didžiulis klasikinių ekonomistų nuopelnas buvo kaip tik tas, kad jiems rūpėjo ekonominės politikos ar raidos ilgalaikiai padariniai visai visuomenei.

Tačiau tai buvo ir jų trūkumas, nes žvelgdami toliau ir plačiau jie kartais nenorėdavo pažvelgti arčiau ir siauriau. Pernelyg dažnai jie buvo linkę menkinti tiesioginius tam tikros raidos padarinius atskiroms grupėms ar iš viso jų nematyti. Pavyzdžiui, matėme, kad daugelis kojinių mezgėjų Anglijoje patyrė tikrą tragediją, įdiegus naujas mezgimo stakles – vieną pirmųjų pramonės revoliucijos išradimų.

Tačiau tokie faktai ir dabartiniai jų atitikmenys pastūmėjo kai kuriuos autorius į priešingą kraštutinumą – žvelgti *tik* į tiesioginius padarinius atskiroms grupėms. Antai Džo Smitas netenka darbo, įdiegus naują mašiną. „Pažvelkite į Džo Smitą, – reikalauja šie autoriai, – nepaleiskite jo iš akių“. Bet tuomet jie pradeda matyti tik Džo Smitą ir nepastebi Tomo Džonso, kuris ką tik gavo naują darbą naujos mašinos gamyboje, ir Tedo Brauno, kuris ką tik gavo darbo jos aptarnavimui, ir Deizės Miler, kuri dabar gali nusipirkti apsiaustą už pusę ankstesnės kainos. Ir kadangi jie galvoja tik apie Džo Smitą, tai nusmunka iki reakcingos ir absurdiškos politikos propagavimo.

Taip, reikia bent viena akimi matyti Džo Smitą. Nauja mašina atėmė iš jo darbą. Galbūt netrukus jis gaus kitą, net geresnį. Bet gali būti ir taip, kad daugelį savo gyvenimo metų jis stengėsi įgyti ir išstobulinti specialius profesinius įgūdžius, kurie rinkoje jau nebeturi vertės. Jis prarado šiuos „įdėjimus“ į save, į savo senus įgūdžius, panašiai kaip ankstesnis jo darbdavys galbūt prarado savo įdėjimus į senas mašinas ar procesus, staiga virtusius atgyvenusiais. Jis buvo kvalifikuotas darbininkas ir gaudavo kvalifikuoto darbininko atlyginimą. Dabar jis vėl virto nekvalifikuotu darbininku ir gali tikėtis tik nekvalifikuoto darbininko atlyginimo, nes kvalifikacija, kurią turėjo, daugiau nereikalinga. Negalime ir neturime užmiršti Džo Smito. Jis patiria vieną iš tų asmeninių tragedijų, kurios, kaip matysime, lydi visokią pramoninę ir ekonominę pažangą.

Klausimas, kaip konkrečiai elgtis Džo Smito atveju – ar turime jam leisti pačiam suktis iš padėties, ar duoti jam atleidimo išmoką, bedarbio kompensaciją ar pašalpą, ar valstybės lėšomis išmokyti jį naujo darbo, – šis klausimas mus nuvestų per daug toli nuo problemos, kurią dabar mėginame išsiaiškinti. Pagrindinė pamoka yra ta, kad privalome atsižvelgti į *visus* bet kurios ekonominės politikos ar raidos padarinius – tiesioginį poveikį atskiroms grupėms ir ilgalaikius padarinius visoms grupėms.

Šį klausimą gana plačiai nagrinėjome dėl to, kad mūsų išvados apie naujų mašinų, išradimų ir atradimų padarinius užimtumui, produktyvumui ir gerovei turi pamatinę reikšmę. Jeigu klystame dėl šių dalykų, tai vargu ar ekonomikoje yra dalykų, kur būtume teisūs.